

Vejen til Thrinakria

Samtale med Bjarne Stoklund om europæisk etnologi i fortid og nutid

Interview ved Peter Henningsen

Fortid og Nutid, december 2002, s. 306-321

Inden for den sidste snes år er der i Danmark sket store forandringer med faget europæisk etnologi. Hvor det tidligere kendetegnedes af empirisk arbejde med førmoderne bondekulturer, ofte med afsæt i historisk-geografiske, kulturøkologiske eller funktionalistiske forklaringsmodeller, er det nu i stigende grad under omdannelse til et fag, der ikke så let lader sig definere. Det skyldes særligt indflydelsen fra etnologen Thomas Højrup's strukturelt orienterede etnologi med begrebslogisk fokus på stats- og livsformer. Senest kommer dette til udtryk i Højrup's bog *Dannelsens dialektik*, der udkom i foråret 2002. I anledning af disse nye perspektiver for etnologien har *Fortid og Nutid* sat tidligere professor ved etnologi, Bjarne Stoklund, stævne til en samtale om hans virke inden for faget og om hans syn på den nye drejning. Ved sin tiltrædelse i 1971 holdt han forelæsningen »Europæisk etnologi mellem Scylla og Charybdis« (bragt i *Fortid og Nutid* bd. XXIV, 1971), hvori han lancerede en række personlige ønsker for fremtidens etnologi. Spørgsmålet er nu om etnologien, som Stoklund ønskede, undgik uhyret Scylla og skæret Charybdis, og nåede sikkert i havn i Thrinakria?

Bjarne Stoklund, f. 1928, professor emer. i Europæisk Etnologi ved Københavns Universitet. Har bl.a. skrevet *Bondegård og byggeskik før 1850* (1969), *Huset og skoven* (1980), *Arbejde og kønsroller på Læsø o. 1200-1900* (1988), *Det færøske hus i kulturhistorisk belysning* (1996), *Bondefiskere og strandsiddere. Studier over de store sæsonfiskerier 1350-1600* (2000), *Tingenes kulturhistorie. Etnologiske studier i den materielle kultur* (under udgivelse). Hertil kommer en række artikler om etnologiske og kulturhistoriske emner i danske og udenlandske tidsskrifter. Redaktør og medforfatter af »Kulturens nationalisering. Et etnologisk perspektiv på det nationale« (1999). Redigerer det internationale tidsskrift *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology*.

Du er uddannet historiker. Hvornår og hvordan blev du etnolog?

Som de fleste etnologer i min generation startede jeg med den arkæologiske interesse. Som dreng samlede jeg flint på stenalderbopladsen langs Kolding Å – jeg er født og opvokset i Kolding – og jeg havde oprindeligt tænkt mig at læse arkæologi. Men fra Nationalmuseet, som jeg korresponderede

med som gymnasiast, fik jeg desværre at vide, at der var hele 10 studerende på faget arkæologi. Så det kunne jeg godt slå ud af hovedet! Det så altså ret sort ud.

Derfor valgte jeg i stedet at læse historie da jeg tænkte, at jeg siden kunne vælge et arkæologisk orienteret speciale. Jeg begyndte så på historie og mine interesser svingede med tiden fra forhistorien til middelalderen. Se-

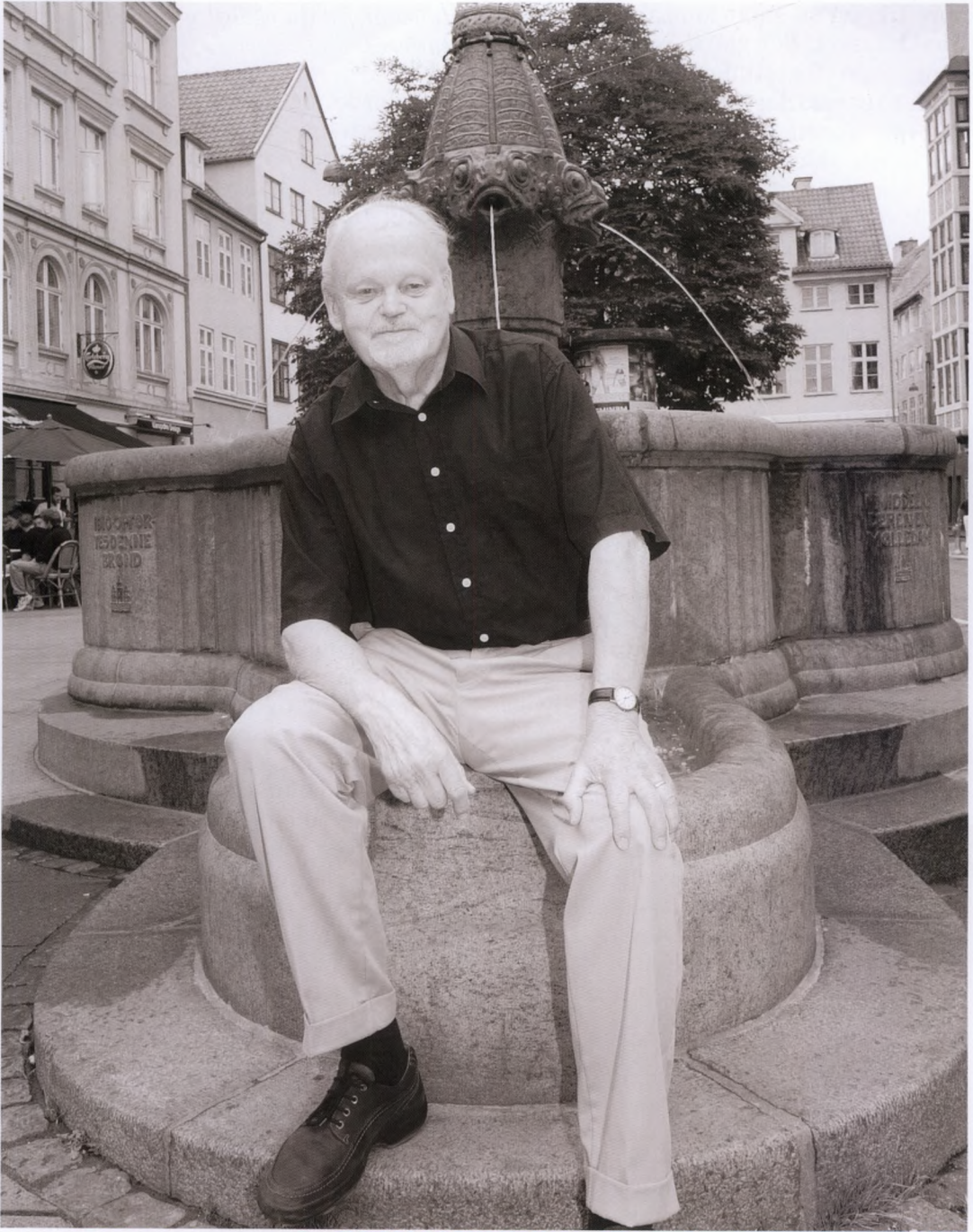

Fig. 1. Efter i mange år at have virket som museumsinspektør ved Nationalmuseet blev Bjarne Stoklund i 1971 professor i etnologi ved Københavns Universitet. Her stod han overfor den opgave, dels at bibeholde den nordiske etnologis særlige kulturhistoriske linie og dels at forny den med inspiration fra bl.a. den svenske etnologi og den amerikanske kulturantropologi. Samtidig forsøgte han at fastholde sit engagement i den museale del af etnologien, der beskæftiger sig med bondekulturen og i særlig grad med bondesamfundets byggeskik. I de seneste år har han atter fået tid til at beskæftige sig med nogle af sine gamle interesser: bøndernes sæsonfiskerier, den færøske byggeskik og studiet af materiel folkekultur (Foto: Stig Stasig).

nere fik jeg så småt kontakter til Nationalmuseet, der var flere fra min årgang, som fik studenterjobs dér, og pludselig var der et studenterjob ledigt på noget, som hed 3. Afdeling. Jeg anede ikke hvad det var, men jeg blev klar over, at bl.a. Axel Steensberg og Tove Clemmensen arbejdede dér. Jeg vidste, at Axel Steensberg gravede landsbyer ud og lavede forsøg med høstredskaber, og at Tove Clemmensen beskæftigede sig med finere adelige møbler, og jeg havde forfærdelig svært ved at få de to ting til at passe sammen.

Jeg søgte jobbet, fik det, og blev knyttet til det, der hed Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser (NEU), og i løbet af ret kort tid blev jeg suget ind i en ny og meget spændende verden. Kort efter, at jeg var startet med noget forholdsvis kedeligt studenterarbejde, tog vi afsted på bondegårdsundersøgelser under ledelse af Svend Jespersen, og dem deltog jeg i hver sommer i en del år. Afsted på cykel rundt om i landet. Det var bondegårdene lige før »afhestningen«, hvor meget af det gamle landbrug stadig levede. Det arbejdede vi med om sommeren, og om vinteren sendte vi spørgelister ud og læste spørgelistebesvarelser. Allerede i det første år gik jeg – på opfordring af Svend Jespersen – igang med en »punktundersøgelse« på Læsø. Da bondegårdsundersøgelserne i 1949 med kort varsel måtte rykke ud til Læsø fandt Jespersen nemlig ud af, at jeg familiemæssigt var knyttet til øen. Der var kommet en alarm der oppefra om, at de var begyndt at rive de gamle tangtage af gårdene og sælge tangen til madrasfabrikker i Holland. Det var jo lige efter krigen, hvor der stadig var mangel på mange ting. Så jeg lavede i virkeligheden i de første år mange selvstændige ting, udarbejdede også spørgelister, selvom jeg stadig kun var studerende.

Hvornår fik du egentlig tid til at studere?

Det gjorde jeg heller ikke, og det var det frygtelige ved det. Efterhånden blev afstanden til historiestudiet på Københavns Universitet større og større. Jeg følte mig fremmed dér. Det var kedeligt, og det meste af det, der foregik, fandt jeg uinspirerende. Da jeg endelig i 1955 tog mig sammen til at blive færdig, havde jeg derfor mine kvaler med at slippe igennem eksamen. Der var bl.a. en eksamination hos Astrid Friis, hvor jeg var meget tæt på ikke at bestå. Bagefter holdt hun en straffetale ude i garderoben, hvor hun højlydt sagde, at hvis der var nogen andre til stede fra dr. Steensbergs afdeling, så ville hun meget henstille til, at de fulgte universitetsundervisningen og i hvert fald læste de relevante lærebøger. Ja, det var ikke så godt. Specialet havde jeg afsluttet på det tidspunkt. Det var lykkedes mig at finde et emne, som også interesserede mig som etnolog. Nemlig de senmiddelalderlige sæsonfiskerier. Jeg var oppe og snakke med Aksel E. Christensen om det og han var skeptisk. Men jeg gik stædigt i gang med det alligevel, og det gik faktisk fint. Jeg fik en pæn karakter for det.¹ Men jeg havde ingen kontakt med ham. Jeg sad fuldstændigt alene. Det var sådan set chancerytteri.

Du har med andre ord ikke så gode erfaringer fra din tid som historiestuderende på universitetet?

Nej, det kan man vist ikke sige. Man startede med at tage forprøve, og så fortsatte man til den endelige eksamen. Med hensyn til forprøven løb jeg og min årgang ind i en situation, hvor der ikke rigtigt var nogen til at tage sig af det nye hold studerende. Der var et professorat under besættelse. Det var det, som Aksel E. Christensen si-

den fik, og man havde ikke tænkt på at sætte nogen folk til at undervise os! Til forprøven skulle man dels have et udvalgt område og dels kildekritik, altså metodeundervisning. Vi var så heldige til metodeundervisningen, at man udpegede John Danstrup, som senere blev kendt som en udmærket radiokommentator. Dengang var han en lovende middelalderhistoriker, og selvom vi var langt henne i semesteret gav han sig tid til at holde nogle utroligt inspirerende forelæsninger om humanioras stilling ved afslutningen af 2. Verdenskrig. Dér fik vi historie sat ind i en bred humanistisk sammenhæng. Det var fantastisk spændende. Hvorfor han da også blev kaldt op til Astrid Friis og fik en næse for, at han spildte sin tid med at undervise i ting, der var irrelevante. Det var faktisk det bedste, jeg oplevede på historiestudiet. Ellers var og blev det en ørkenvandring, hvilket jo også hang sammen med, at mine interesser lå et andet sted.

Det var altså på Nationalmuseet, at du levede det faglige ud?

Ja, jeg blev faktisk uddannet som etnolog på Nationalmuseet. Det, vi blev oplært i, kaldte vi etnologi. Det hed Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser, og de folk jeg arbejdede sammen med kaldte sig etnologer. Men faget eksisterede ikke på universitetet. Det gjorde det derimod i Sverige, og meget af inspirationen kom faktisk derfra. Sådan som det var i 1950'erne var Nationalmuseet et meget inspirerende sted. Bl.a. fordi man kørte med en lang række store projekter, og på de projekter kunne man bruge studenterarbejdskraft. Projekterne blev derfor til en slags uddannelsesinstitutioner. Alene på dr. Steensbergs afdeling var der på det tidspunkt hans egne store udgravninger i Store Valby² – hvor jeg også var med på et tidspunkt – og så var der de etnologi-

ske undersøgelser med spørgelisteindsamling, der var bondegårdsundersøgelserne, der var herregårdsundersøgelser, der var saneringsundersøgelser i det indre København. En række store projekter var i gang. Og det er klart, at det var en forsknings- og undervisningsinstitution på en helt anden måde end det Nationalmuseum, der eksisterer i dag.

Var man på den tids nationalmuseum bevidst om, at man repræsenterede en særlig uddannelse, der ikke var institutionaliseret på universitetet?

Jeg tror i og for sig nok, at man var bevidst om det. Man havde en fælles identitet som etnologer, og det var altså et fag, som ikke eksisterede på universitetet. Jeg ved heller ikke, om man forestillede sig, at det var et fag, der i det hele taget kunne etableres på universitetet. Det var noget man blev uddannet til via mesterlære. De fleste var uddannede historikere, nogle med geografi som bifag, men Svend Jespersen var f.eks. filolog med dialektspeciale.

Hvor kom begrebet etnologi fra?

Der var sådan set to termer, som blev brugt side om side. Nemlig folkelivsforskning – det gamle romantiske begreb – og så etnologi. De var synonymmer. De blev begge brugt i Sverige, og i Sverige havde man allerede fra 1920'erne en lærestol – nemlig Sigurd Erixons – i Stockholm. Hos Sigurd Erixon lavede man også systematisk indsamling med spørgelisteudsendelser osv. og Svend Jespersen havde været hos ham og hentet inspiration, da han skulle starte de etnologiske undersøgelser i Danmark. Begrebet etnologi var direkte kopieret fra de svenske undersøgelser. Så der var helt klart en svensk inspiration.

Fig. 2. Store Valby-udgravningen, 1949. Bjarne Stoklund sidder yderst til højre (foto i privateje).

Der var altså ikke nogen inspiration fra f.eks. Troels-Lund og Hugo Matthiessen?

Det kan man ikke sige, at der var. På den anden side hørte etnologerne jo også hjemme i det der brede kulturhistoriske miljø, som først og fremmest samledes omkring Dansk Historisk Fællesforening og tidsskriftet *Fortid og Nutid*. Her var der i de år et større tværfagligt miljø, hvor også folkekultur i bred forstand blev studeret og diskuteret. Man interesserede sig selvfølgelig for Troels-Lund og hans »Dagligt Liv«, men jeg tror ikke, at Hugo Matthiessen kom meget dér. Hans aristokratiske væsen trivedes bedst i Dansk Selskab for Kulturhistorie, som var mere eksklusivt. Det var med Christian Elling og sådan nogen. Det var de mere »udsøgte« kulturhistorikere, som kom der.

Der var med andre ord ikke nogen forbindelse mellem etnologerne og den Hugo Matthiessenske form for kulturhistorie?

Hugo Matthiessen så med dyb foragt på etnologerne. Det kan jeg godt fortælle dig. Det oplevede jeg selv i forbindelse med min Læsøundersøgelse. Da blev jeg nemlig klar over, at der lå et manuskript på Nationalmuseets 2. Afdeling, som var meget væsentligt for det, jeg var i gang med. Det var skrevet i 1856 af en distriktslæge på Læsø – et fantastisk godt manuskript som Signe Mellempgaard nu har udgivet – og det gik jeg over for at låne, og det var mester Hugo – som vi kaldte ham – der havde ansvaret for biblioteket og arkivet. Jeg var ung og naiv. I vores korte samtale sagde jeg bl.a., at det manuskript jo egentligt burde ligge ovre på de etnologiske undersøgelser,

og det skulle jeg aldrig have gjort. Han blev rasende og lod mig tydeligt forstå, hvad han mente om dem ovre på den anden side af gården og også, at han jo i virkeligheden havde skrevet, hvad der var af interessant at skrive om de dele. Så jeg vil ikke sige, at min holdning til Hugo Matthiessen var alt for positiv de første år. Det er den først blevet senere.

Kan man sige, at den form for kulturhistorie som etnologer lavede var i opposition til den kulturhistorie, som Hugo Matthiessen lavede, og som jo var meget mere komplicerende?

Ja, det tror jeg egentlig godt, man kan sige. De opfattede sig selv som mere videnskabelige. De havde en metode og først og fremmest et kortlægningsprincip og den diffusionistiske kulturopfattelse, mens Hugo Matthiessen opfattedes som halvt skønlitterær, men der stod da stor respekt omkring ham alligevel. Og jeg må endnu engang understrege, at min egen opfattelse siden hen er ændret radikalt. Det kom bl.a. til udtryk, da jeg fra 1980 med inspiration fra den historiske antropologi trak den danske kulturhistoriske tradition med skikkelser som Troels-Lund, Hugo Matthiessen og Vilhelm Grønbech ind i instituttets faste undervisningsprogram.

Hvad var dine fremtidsplaner, da du blev færdig med historie i 1955? Skulle du ud og være gymnasielærer?

Fra jeg startede studiet havde jeg indset, at dér havnede jeg såmænd nok. Men efter at jeg havde fået foden indenfor på Nationalmuseet kunne jeg godt se, at der måtte være nogle mere spændende muligheder. I de første år efter jeg havde taget eksamen arbejdede jeg på de etnologiske undersøgelser, hvor jeg var på en timesats, som ikke

var blevet reguleret i mange år. Det arbejdede jeg med om eftermiddagen. Dertil havde jeg et formiddagsjob som arkivar på Arktisk Institut, der var et privat foretagende, som lå ude i Charlottenlund i en gammel skibsredervilla. Der sad jeg bl.a. og ordnede Danmark-ekspeditionens arkiv. Det var ganske spændende.

I midten af 1950'erne skete der så det, at man startede noget, der hed Humanistisk Udvalg for Grønland, som skulle i gang med systematiske undersøgelser på Grønland. Inspirationen hertil kom fra Verner Goldschmidt, som senere startede kultursociologien. Han havde nemlig lavet samfundsvidenskabelige undersøgelser på Grønland som forberedelser til den nye straffelov på Grønland, der kom i 1954. Det projekt blev jeg knyttet til og meningen var – og det lød jo vældigt lovende – at jeg skulle et år til England og have en efteruddannelse som socialantropolog, og så skulle jeg et år til Grønland og sidde ude på et udsted og lave »community studies«. Så på det tidspunkt var jeg meget stærkt på vej til at gå over i Grønlandsforskningen. Men desværre skete der det, som så ofte sker, nemlig at pengene ikke slog til. Optimismen havde været for stor, og planerne måtte indskrænkes.

I 1958 døde Svend Jespersen, min chef på de etnologiske undersøgelser, og jeg satte derfor næsen op efter at kunne overtage den ledige stilling. Samtidig kom der også en nyoprettet stilling på Frilandsmuseet. Så havde jeg pludselig to muligheder. Og jeg vidste, at lederen på Frilandsmuseet gerne ville have mig derud.

Hvordan var konkurrencen dengang?

Chancerne for at komme udefra til en fast stilling på Nationalmuseet var ikke store. Man skulle helst have gået i »mesterlære«, men det var der som

Fig. 3. Hejseapparatet monteres, 1961. Det færøske hus, som Bjarne Stoklund havde købt til Frilandsmuseet, lå på et meget utilgængeligt sted og det krævede både snilde og slid, at få det bugseret over i det skib, der skulle fragte det til København (foto i privateje).

sagt også en del historiestuderende, der gjorde. Så der var andre kandidater i systemet, tildels med andre specialer i den meget sammensatte afdeling. Og jeg var helt klart ikke Steensbergs yndlingskandidat. Han ville have en anden. Jeg havde jo arbejdet sammen med hans værste modstander Svend Jespersen. Det hører med i billedet, at de to ikke kunne med hinanden og havde helt forskellige opfattelser af, hvordan tingene skulle gøres. Jeg var helt klart Svend Jespersens mand. Men det lå også i luften, at det at komme ud på Frilandsmuseet ikke var noget ønskejob. Kai Uldall, der var leder derude, havde ikke noget godt ry. Han var vanskelig at samarbejde med, blev der

sagt. Så jeg slog mig i tøjret, for jeg ville jo helst have den stilling på det, der dengang hed Nationalmuseets 3. Afdeling.

Jeg blev så hasteindkaldt til et møde hos Nationalmuseets direktør Johannes Brøndsted, og vi var ikke kommet ret langt hen i mødet før han sagde: »Stoklund, når De bliver inspektør, og det bliver De, så er De underlagt den direktorale myndighed, og hvis jeg siger »Flyt ud«, så flytter De ud«. Jeg kan tydeligt huske ordene. Det var flot formuleret, som Brøndsted jo kunne det. Og der var heller ingen tvivl for mig. Jeg smækkede hælene sammen, sagde ja tak, og flyttede til Frilandsmuseet med bange anelser. Men det kom faktisk til at gå rigtig godt. Uldall og jeg

fik et fortrinligt samarbejde. Han var meget vidende og meget spændende, og vi havde mange fælles interesser ud over Frilandsmuseet. Stillingen på 3. Afdeling blev i øvrigt overført fra NEU til købstadsundersøgelserne, og for mit vedkommende blev Grønland lagt på hylden. Jeg nåede aldrig længere op i Nordatlanten end til Færøerne.

Så kom du ud på Frilandsmuseet og fik her grundlagt din interesse for bondebygninger?

Jeg havde jo tidligere deltaget i bondegårdsundersøgelserne, men mine egne forskningsinteresser havde ligget på andre felter og var bl.a. baseret på den spørgeliste om død og begravelse, som jeg havde udarbejdet som student. Men da jeg kom ud på Frilandsmuseet »rykkede« bygningerne ind. Og det var jo ikke bare bygningerne som sådan, det var også bygningerne i en kulturhistorisk sammenhæng. Det første hus jeg blev sat til at gøre færdig – selvstændigt – var det lille hjulmagerhus fra Kalvehave, som jeg senere skrev en bog om.³ Det var simpelthen et fantastisk hus fordi det i virkeligheden var muligt at skrive 300 års kulturhistorie på baggrund af det. Man kunne koble iagttagelser i den velbevarede bygning med oplysninger fra et rigt kildemateriale. Selv husets »byggeregnskab« dukkede frem af arkivpakkerne: Rytterbonden Mikkell Rasmussen fik i 1693 udleveret så og så mange stykker tømmer til bygning af et seks fags rytterhus, og det stemte fint med den nummerede kerne, som stadig kunne ses i huset. Det vil altså sige, at selv i en så konkret og praktisk opgave, som det at gøre huset fra Kalvehave færdigt, lå en masse forskningsmuligheder, som jeg straks greb fat på. Der var tid til forskning mellem alle de praktiske opgaver, tid til at man tog på arkiver, og der var et stærkt ønske om, at

der blev skrevet om bygningerne. På Frilandsmuseet var jeg fra 1958 til 1971 og det var en fantastisk periode, hvor der var penge til at flytte huse – vi havde en ny indvielse næsten hvert år. Så jeg har haft fingrene i en meget stor del af de huse, som står derude.

Lige da jeg startede derude blev Frilandsmuseets areal fordoblet. Hele den nordlige ende. Det betød, at nogle af de gamle bygninger skulle holde flyttedag og det gjaldt bl.a. Færøhuset. Og Færøhuset havde vi det ikke så godt med. Det var nemlig en kopi, hvis kerne var en udstillingsbygning, der var blevet lavet til en koloniudstilling i Tivoli i 1905. Efter udstillingen havde Bernhard Olsen købt det. De karakteristiske færøske stenvægge bestod af danske vandreblokke og ikke af færøske sten. Det så forkert ud, og huset havde heller ikke de detaljer i konstruktionen, som et rigtigt færøsk hus skulle have. Så jeg fik allerede året efter min ansættelse chancen for at tage til Færøerne og rejse rundt fra bygd til bygd for at finde et ægte færøsk hus, der kunne erstatte kopien. Og det var jo en fantastisk opgave for en grøn nyansat.

Hvordan greb du det an i praksis?

Heldigvis kunne museet alliere sig med en arkitekt – Curt von Jessen – som var fortrolig med Færøerne og den traditionelle byggeskik, og han og jeg rejste rundt sammen. Vi blev særdeles godt modtaget; færingerne er gæstfrie folk, så vi fik lov til at måle og fotografere i de gamle huse. Vi hørte bagefter, at der havde været lidt snak bag vores ryg oppe på Norderøerne. Der var nogen der ringede til hinanden og sagde, at man ikke skulle leje en motorbåd ud til de folk der. Det var ikke så lang tid efter Klaksvigoprøret,⁴ så der lå stadig nogen ting og ulmede. Men det var en fantastisk tur, og det endte med at vi valgte et ubeboet hus, der lå på et af de

allermest utilgængelige steder. Det var lidt dristigt og jeg stod ret alene med den endelige erhvervelse, for da var arkitekten rejst hjem, og der var kun en dårlig radiotelefon-forbindelse til Danmark dengang. Før at få fat i Uldall ringede jeg en søndag formiddag, idet jeg regnede med, at han nok stadig lå i sengen, og det lykkedes da også at få fat i ham og få en meget dårlig telefonsamtale igennem: »Ja, Stoklund, De skal bare gøre, hvad De selv synes«, sagde han, og det gjorde jeg så.

Havde du noget at gøre med Axel Steensberg i den periode, hvor du arbejdede på Frilandsmuset?

Nej, det havde jeg egentlig ikke, men han støttede min ansøgning om et kandidatstipendium, som jeg havde i to år – fra 1964 til 66 – for at arbejde med materialet fra Læsø. Jeg var ikke en af de museumsfolk, som han primært trak på i universitetsundervisningen. Først i 1967 blev jeg engageret til som undervisningsassistent at planlægge og gennemføre en undervisning, som lagde op til en ekskursion til Vestnorge.

Det hang selvfølgelig også sammen med, at jeg forholdt mig temmelig kritisk til den måde, hvorpå han drev faget Materiel folkekultur, som etnologi kom til at hedde som universitetsfag. Han kørte det som det, det hed. Nemlig som materiel folkekultur. Det var meget »down to facts«, og meget håndfast. De studerendes valg af specialeemner var snævre og meget lidt perspektiverede overhovedet. Det var et decideret konferensfag med meget få studerende, tutoriseret af Steensberg selv, indtil den nye udvikling begyndte omkring 1968. Kort før han gik af, begyndte han dog at tage tilløb til at afholde nogle mere systematiserede kurser. Men typisk nok var det kurser, som var decideret museale.

Det var kurser i forskellige genstandsområder. Hans egne forelæsnings gennem flere år handlede specifikt om agerbrugsredskaber. Etnologi var for Steensberg helt klart et museumsfag, og kun det.

Mente han ikke, at museumsfolk også havde brug for at tænke tingene ind i en kulturhistorisk sammenhæng?

Ikke, hvis man skal slutte ud fra den måde, faget blev drevet på. Og dog. En anden side af hans virksomhed i 60'erne var bogprojektet *Dagligliv i Danmark*. Det var tænkt som en fortsættelse af Troels-Lunds *Dagligt liv i Norden i det 16. årh.*, et forsøg på at føre det op i tid. Men i modsætning til Troels-Lunds enmandsværk var der tale om et *teamwork*, udført til dels af hans egne elever. Så man kan sige, at dette projekt på en måde blev en del af institutundervisningen, og det var jo kulturhistorie med et langt bredere sigte. Så han underviste på en måde i begge retninger. Derimod havde han ikke meget til overs for svensk etnologi.

Steensberg gik ret pludseligt af i 1969 som en reaktion på studenteroprøret og den nye universitetsordning med dens studenterindflydelse. Væksten i studentertal og demokratiseringen af universitetet kunne han ikke have med at gøre og det var det, der fik ham til at tage det drastiske skridt at gå af, selvom han ikke var særligt gammel. Studenterne stillede faglige krav, som han ikke ville leve op til. Der blev f.eks. stillet krav om en ordentlig studieplan, om en perspektivering af faget og om en teoretisering. Helt klart stadig med Sverige som forbillede. I de år etableredes i øvrigt også NEFA som en faglig studenterorganisation, der hentede inspiration fra de andre nordiske miljøer.

Jeg tror ikke Steensberg var interesseret i, at bruge sin tid på masseun-

Fig. 4. August 1961.
Bjarne Stoklund
overvåger flytningen
af det færøske hus
(Foto i privateje).

dervisning. Det var hans tid for kostbar til. Han ønskede at fastholde det gamle universitet. Men jeg må understrege, at jeg aldrig har kendt ham særligt godt. Jeg var ikke på bølglængde med ham, vi havde forskellig kemi, som det hedder i vore dage. Men der er jo andre, som har haft det dejligt med Steensberg. Mange studenter var meget glade for ham. Så det kan lige så godt have været min som hans fejl.

Steensberg kom i øvrigt ikke til min tiltrædelsesforelæsning og ved en senere lejlighed, hvor jeg forsøgte at invitere ham, lod han forstå, at han ikke ønskede at sætte sine ben på instituttet, »så længe Mogens Fog og studenterne havde magten«. Sådan. Kategorisk. En klar politisk udmelding. Den rettede jeg mig så efter en årrække

indtil – jeg kan ikke huske hvornår – vist nok i begyndelsen af 1980'erne, jeg lavede en seminarrække om bonden og landskabet, og havde forskellige folk med udefra. Her kom Steensberg ind og talte om sine undersøgelser i Borup Ris.⁵

Du blev Steensbergs afløser som professor på instituttet. Hvordan gik det til?

Ja, det var jo noget overraskende, ikke mindst for mig selv, og den første tid var temmelig hård. Meningen havde jo været, at det skulle have været Holger Rasmussen, som blev professor. Steensberg havde selv peget på ham. Det vidste jeg godt, da jeg søgte stillingen, men jeg søgte alligevel, fordi jeg tænkte, at så let skulle det alligevel ikke gå.

Der skulle også være nogle modkandidater. Så Ole Højrup og jeg lagde begge billet ind. Og så var der en ansøger til, nemlig Sigurd Schoubye. Han var seminarielærer og museumsmand i Tønder. En stor specialist i sølv. Og så skete der det overraskende, at Holger Rasmussen alligevel ikke søgte, men foretrak at forsætte som leder af Nationalmuseets 3. Afdeling. Det fik Schoubye, som var den eneste doktor, til at føle sig meget sikker på, at så blev det ham, der blev professor. Og han udtalte bl.a. til den lokale presse i Sønderjylland, at når han blev udnævnt, så ville han blive boende i Tønder og pendle eller hvad det nu hed dengang.

Den første tid efter min udnævnelse var faktisk en hård tid. Da Holger Rasmussen ikke meldte sig som ansøger, kunne jeg læse i den Berlingske, at »universitetet fik ikke den rette mand«. Og at der var mange rundt om i landet, der havde den samme mening, havde jeg en klar fornemmelse af i starten. Det var en uheldig løsning med denne Stoklund.

Men det var vel også overraskende for dig selv, at du fik stillingen?

Ja, det var det da. Jeg var jo styrtet ud i noget, jeg egentligt ikke følte mig kvalificeret til. Jeg var museumsmand, og det havde jeg tænkt mig at fortsætte med. Jeg kom på Frilandsmuseet bare to år før Uldall gik af, og han ville gerne have haft mig som sin efterfølger. Men jeg kunne ikke konkurrere på antal publikationer og andre kvalifikationer med den anden ansøger til lederstillingen, Peter Michelsen, som var nogle år ældre og museumsinspektør ved 3. Afdeling, altså Nyere Tid. Så det blev ham, der fulgte Uldall. Og jeg kendte ham godt og fik et udmærket samarbejde med ham. Det var egentlig en meget god kombination. Han tog al besværet med

at administrere og søge penge, og jeg kunne lave alt det sjove. Men alligevel sidder man jo som nr. 2, og som årene går bliver man mere og mere jævnaldrende, så jeg havde nok et vist behov for at se mig om efter noget andet. Da professoratet så kom, tænkte jeg, at det ville jeg prøve at søge.

Steensberg gik altså af i vrede – midt i en omvæltning – og det var den situation, du trådte ind i, så at sige fra gaden?

Helt fra gaden var det vel heller ikke. Jeg kendte dog en del til faget, og havde som nævnt i de sidste par år inden Steensbergs afgang haft noget undervisning. Jeg kendte også studenterne. Jeg var nemlig på en ekskursion til Norge med dem i den »varme« sommer 1968, så jeg vidste godt, hvad der var på vej, og sympatiserede for så vidt med dem, som det gik på det rent faglige. Det studenteroprør der fandt sted i Brede var jo ikke et politisk »oprør«. Det var udelukkende fagligt. De var såmænd meget konservative, mange af de etnologistuderende dengang.

Da du så kom til som professor og skulle holde din tiltrædelsesforelæsnings, som jo er en vigtig programmerklæring, valgte du at bruge metaforerne fra Odyséen om Scylla og Charybdis. At faget etnologi altså stod i fare for at blive ødelagt af udefrakommende tendenser. Hvad var det du specifikt tænkte på her?

Ja, det var en programmerklæring. Helt klart, og som jeg selv læser den, så går den på en fornyelse af faget, en åbning over for inspiration fra nabofag, fra ting der foregår generelt i den humanistiske og samfundsvidenskabelige verden. Men det er også et forsøg på at sige, at vi skal fastholde vores egen faglige identitet.

Er det du siger i forelæsningsen, at du vil forny faget, gøre de ting som Steensberg ikke ville, men samtidig holde fast ved det gamle, som var godt? Få det nye integreret?

Ja, det var sådan set målsætningen, sagt meget kort.

Hvordan gik det så med det projekt? Undgik faget Scylla og Charybdis? Næede I som Odysseus frem til Thrinakria?

Det er nok lidt svært at sige, men jeg synes til en vis grad, at det lykkedes. Det var helt klart min målsætning ikke at prøve at støbe faget i mit eget billede, om jeg så må sige. Jeg var klar over, at jeg var museumsmand med en lang faglig tradition i ryggen, og jeg ville personligt fortsat blive ved med at beskæftige mig med den førindustrielle bondekultur, og jeg ville prioritere den materielle kultur som på det tidspunkt absolut var på vej ud. Men jeg ville ikke forsøge at gøre det til selve faget, men i stedet åbne for nogle nye og fornuftige indflydelser fra anden side. Og det kan ikke være nogen overraskelse, at det blev en inspiration fra Sverige. Vi fik fra starten et godt samarbejde med instituttet i Lund, takket være min jævnaldrende kollega, Bringéus. Og den vigtigste person i det samarbejde blev Orvar Löfgren. Han var ung og lovende på det tidspunkt, og var lige flyttet fra Stockholm til Lund. Ham gjorde vi til ekstern lektor, og han fik en meget stor indflydelse i den første del af 1970'erne. Han er en karismatisk person og en god underviser og dertil hurtigt til at lancere nye, spændende ideer.

Hentede etnologien i 1970'erne primært sin inspiration fra Sverige?

I starten i hvert fald, og der var som sagt et nært samarbejde med Lund. Men bag denne inspiration lå en orien-

tering mod engelsk socialantropologi, navnlig i den særlige udformning, som den fik hos Fredrik Barth i Bergen. Hvis vi ser bort fra de teoretiske positioner, så gælder det en prioritering af feltarbejde og samtidsundersøgelser. Men etnologien i Brede – det var der, vi holdt til dengang – har nu også sin egen profil, som bl.a. består i en større fastholden ved den historiske orientering i såvel forskning som undervisning. I 1970'erne havde vi en bølge af studier i 1800-tallets kulturhistorie, »Det glemte århundrede«, som det hed i det programskrift, som jeg redigerede i 1976.⁶ Det var også i den periode, vi registrerede og analyserede bonde dagbøger, som »kilder til dagliglivets historie«. ⁷ Og i 1980'erne fik kulturhistorien en ny kraftig indsprøjtning med historisk antropologi og mikrohistorie, denne gang med inspiration fra Frankrig og Italien.

Hvornår kom livsformsbegrebet og den strukturelt orienterede etnologi ind i billedet?

Den lanceres med Thomas Højrup's store bog om *Det glemte folk* i 1983.⁸ Men starten ligger fem år før, da Thomas som student blev knyttet til Niels Boje Groths og Johannes Møllgaards projekt om regionalplanlægning og levevilkår for Statens Byggeforskningsinstitut. Den empiriske del af undersøgelsen fandt sted i Salling, men parallelt hermed arbejdede Thomas med de teoretiske implikationer i en studiekreds ledet af Helmuth Hansen og Anders Boserup. Man kan sige, at den strukturelle livsformsanalyse voksede frem i krydsfeltet mellem Sallingundersøgelsen og Helmuth Hansen-seminarerne.

Men det er vigtigt at fastslå, at begrebet livsform på den tid brugtes alment af etnologerne som betegnelse for de sammenhængende, men forskellige helheder i menneskers liv. Sådan

brugtes det af Palle Christiansen i *Fire landsbyer*, som kom i 1980, og et par år efter i bogen om *En livsform på tvangsauktion*.⁹

Fik Thomas Højrup's bog om livsformerne nogen umiddelbar indflydelse, da den udkom i begyndelsen af 1980'erne?

Den får en meget stor indflydelse i et meget bredt felt. Især på de sociale uddannelser, hvor man tager imod livsformsbegrebet med kyshånd, for her har man en anvendelig opskrift på, hvorfor folk er forskellige. Men ofte havner man i at bruge livsformerne som et klassifikationsredskab. Man anvender faktisk bogen på lige præcis den måde, man ifølge Thomas ikke kan bruge den.

Hvordan modtog etnologerne Thomas Højrup's projekt? Forstod I hvor han ville hen med disse begrebslogiske konstruktioner?

Det var jo en ny og helt anderledes måde at bedrive etnologi på, og mange af os så med skepsis på det. Helt klart. Der var en almindelig bred forståelse for den empiriske del af projektet og også for, at vi her havde et materiale som kunne vise politikerne hvad der sker, når man lovgiver hen over hovedet på folk. Her var en etnolog på græsrodsplan, der viste hvordan folk tænkte. Det var umiddelbart let forståeligt og lå helt i tråd med det, som skete med etnologien i dens drejning mod en nutidsetnologi. Derimod var der mange, der godt kunne undvære de begrebslogiske udredninger, som for Thomas i virkeligheden var det vigtigste.

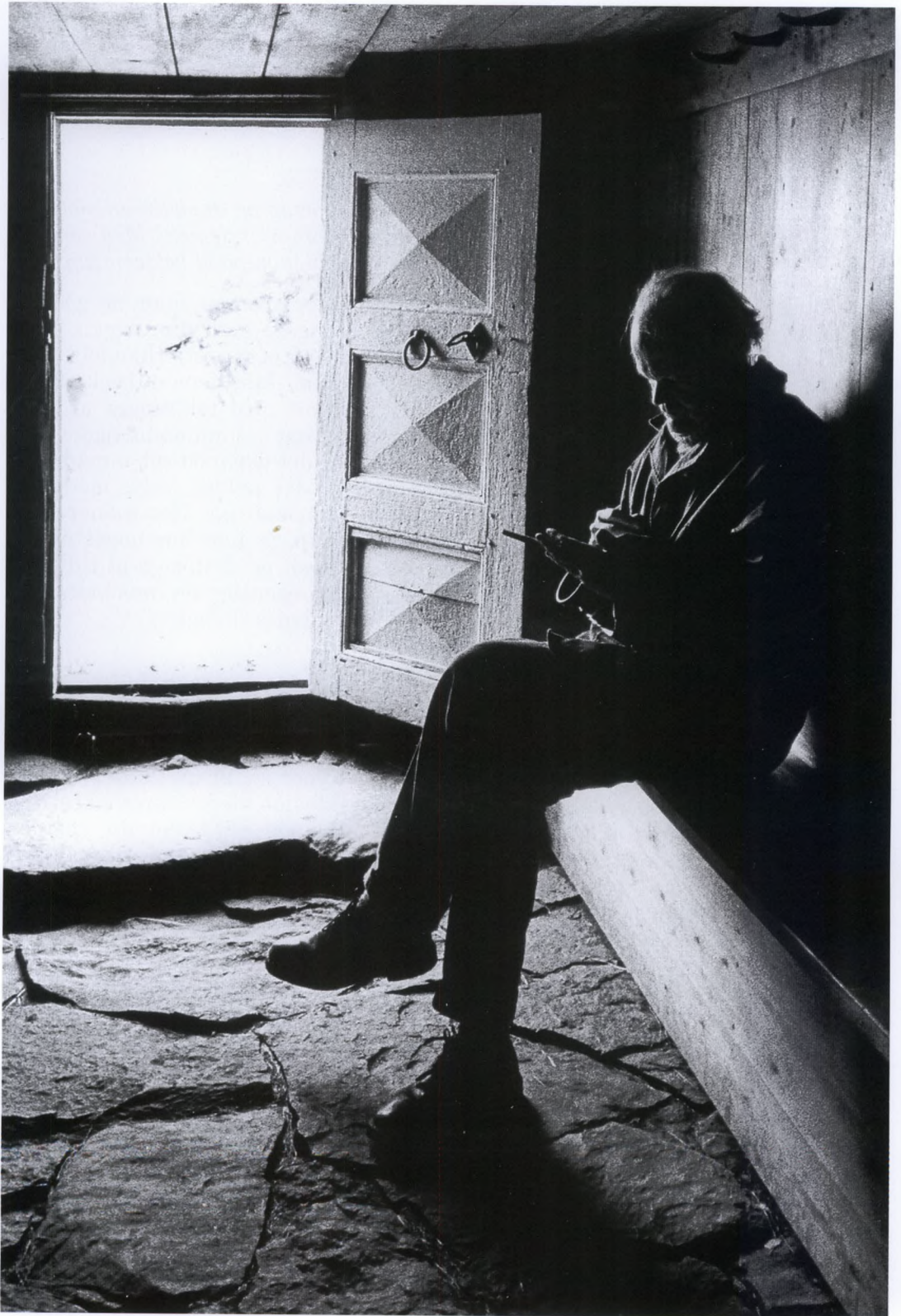
Er Thomas Højrup's bog et led i samme trend som Palle O. Christiansens Fire landsbyer?

Det kan man godt sige – en hel del af den er i hvert fald – og det er heller ikke tilfældigt, at *Fire landsbyer* også opererer med livsformsbegrebet som noget helt centralt. Men defineret på en anden måde. *Fire landsbyer* har jo den baggrund, at der blev nedsat en landsbykommission – en kæmpekommission, hvor en hel masse organisationer var repræsenterede ligesom der var nogle outsiders med. En af dem var mig. Det gav instituttet en platform, hvorfra vi kunne pege på nytten og nødvendigheden af at lave etnologiske undersøgelser, der fortalte noget om, hvad der foregik ude i landsbyerne. Hvad det var for nogle problemer, de stod overfor, og måske også anviser nogle løsningsmuligheder. Det var det, der blev til Palle Christiansens bog.

Er Fire landsbyer og Det glemte folk lavet sideløbende med hinanden, således at man kan sige, at der fandt en kamp sted om at definere begrebet livsform? Mellem Palle Christiansen og Thomas Højrup?

Ja, sådan set. Thomas Højrup monopoliserede jo i virkeligheden et begreb, der som nævnt var alment blandt etnologerne. Palle Christiansen brugte det. Johannes Møllgård brugte det. Men så kom Thomas og gav sin meget specifikke og meget teoretiske definition på, hvad begrebet livsform betød. Og i løbet af ganske få år blev begrebet livsform mere eller mindre uanvendeligt for de ikke-strukturelt orienterede etnologer – eller hvad man nu vil kalde dem.

Fig. 5. For bedre at forstå det færøske hus' kulturhistoriske placering var det nødvendigt at udvide perspektivet til hele det vestnordiske kulturområde. På en studierejse til Island i 1974 er Bjarne Stoklund her blevet fotograferet i den gamle stavbyggede »skåle« på gården Keldur, hvor han er i færd med at gøre byggetekniske notater (Foto af Peter Ottosson i privateje). ▶

Det er altså situationen i dag. Hvis vi nu skal prøve at komme med en konklusion – nu kan jeg jo ikke lade være med at drille: Næde etnologien så nogensinde frem til Thrinakria? Eller blev faget fanget, ikke af Scylla eller Charybdis, men af noget helt tredje?

Lad os sige det på den måde, at vi løb på nogle hidtil ukendte skær. Til forståelse af situationen i dag hører også den amputation af faget, som skete, da Palle Christiansen – der var indstillet som min efterfølger i professoratet – følte sig tvunget til at forlade instituttet og søge over til historikerne. Det var jo ham, der repræsenterede den historiske tradition og inspirationen fra den nye kulturhistorie.

Ja, for det som du har stået for og bygget op er vel egentlig forsvundet i og med at den nye højrupske etnologi er ved at blive »normalvidenskaben«?

Ja, hvis den virkelig slår igennem. Det der eksisterer i øjeblikket må siges at være en blanding af den gamle og en ny etnologi. I hvert fald hvis vi ser på undervisningsdelen. Men det er på den anden side lige så tydeligt, at de studerende i deres valg af speciale- og ph.d.-emner i stigende grad kobler sig på Thomas Højrup's stats- og livsformsteori. De vælger altså studier, som har til primært formål at yde bidrag til videreudviklingen af stats- og livsformsteorien. Mere end til at belyse et interessant empirisk felt. Dette kommer absolut i anden række.

Det der sker er jo også, at man lancerer en etnologi, som er meget langt fra den gamle, både teoretisk og empirisk, og som mere ligner idehistorie og filosofi. Tager man Thomas Højrup på ordet, så er det på en måde en slags nyt »moderfag«, overordnet alle de andre, en helt ny måde at forstå og drive videnskab på. Det er et videnskabsteoretisk nybrud, som etnologien kommer

med som en gave til de andre fag. Det er i lyset af denne nye betydning af faget, at Højrup kan udnævne Aristoteles, Hegel, Clausewitz og andre koryfæer til tidlige repræsentanter for etnologien.

Det er et forsøg på at skabe en meta-teori ligesom marxismen? Men som vel ikke er koblet op på et bestemt fag?

Ja, jeg tror næsten man er gået et skridt længere end marxismen, fordi det ligger på et meget erkendelsesteoretisk plan. Marxismen beskæftiger sig trods alt med tolkninger af samfundsmæssige sammenhænge. Hos Højrup er det derimod selve måden at tænke på, det gælder. Selve måden at drive videnskab på. Her mener Thomas Højrup, at han har noget nyt at komme med, og derfor er al tidligere videnskab egentlig en misforståelse. Det er uvidenskabeligt.

Kan jeg så ikke godt konkludere, at etnologen aldrig nåede frem til Thrinakria?

Jeg kan godt se, at du gerne vil have den konklusion med. Svaret vil selvfølgelig afhænge af, hvem du spørger. Men da spørgsmålet nu rettes til mig, så må jeg svare, at jeg er i tvivl. Om vi stadig er på vej, eller om vi er løbet uhjælpeligt på grund. På et hidtil ukendt skær. Men i øvrigt er der jo noget positivt i stadigvæk at være på vej. Det vil man jo gerne have. Særligt i dag. Altså, at et fag hele tiden fornyer sig. Det går jo på en vis måde i stå, hvis man når Thrinakria. Uenigheden ligger i opfattelsen af, hvor tolerancegrænsen for denne fornyelse går. I mange henseender har jeg dog lidt svært ved at finde ud af, hvad der foregår på mit eget gamle institut, så jeg må nok hellere afstå fra at stille en diagnose eller udtale mig om fremtiden.

Noter

1. Bjarne Stoklund: Bondefiskere og strandsidere. Studier over de store sæsonfiskerier 1350-1600, 2000.
2. Axel Steensberg. Store Valby. Historisk-Arkæologisk Undersøgelse af en nedlagt Landsby på Sjælland, 1974.
3. Bjarne Stoklund: Huset og skoven. Et sjællandsk husmandshus og dets beboere gennem 300 år, 1980.
4. Klaksvigoprøret er den populære betegnelse for de begivenheder, der fandt sted i Færøernes næststørste by, Klaksvig, fra foråret 1953 til slutningen af 1955. Striden opstod omkring den midlertidigt ansatte hospitalslæge Olaf Halvorsen, som under Besættelsen havde været medlem af nazipartiet i Danmark, og som den dansk-færøske hospitalsledelse derfor ikke ville give permanent ansættelse. Dette betragtedes af flere færinger som bevis på Danmarks imperialistiske adfærd, og ledte derfor til en del tumulter. Det danske politi blev således sat ind for at genoprette ro og orden, se Frede Asgaard (udg.): Klaksvigstriden bd. 1-2, 1955.
5. Axel Steensberg: Atlas over en del af middelalderlandsbyen Borups agre i Borup Ris skov ved Tystrup sø, Sjælland, 1968; Id.: Borup, A. D. 700-1400: a deserted settlement and its field in South Zealand, Denmark, 1983.
6. Det forsømte århundrede, Arv og Eje, 1976.
7. Karen Schousboe: Bondedagbøger: Kilder til dagliglivets historie, 1980.
8. Palle O. Christiansen: Fire landsbyer. En etnologisk rapport om nutidige livsformer, 1980; Id.: En livsform på tvangsauktion?, 1982.
9. Thomas Højrup: Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering, 1983.